

René De Clercq en de Cyriel Buyssevieringen van 1911

Na 25 jaar in Vlaanderen door de katholieke intelligentsia te zijn verketterd en geboycot¹, is in 1911 de tijd stilaan rijp geworden om de literaire verdiensten van Cyriel Buysse onder ogen te zien.

Een schare Antwerpse vrienden besluit een grootse hulde op te zetten die doorgaat op 9 april in het Antwerpse stadhuis. De 350 genodigden, onder wie René De Clercq en Alfons Sevens (volgens Buysse's biograaf Van Parys zowat *de enige katholiek in de zaal*²), luisteren 's voormiddags naar burgemeester Jan De Vos en volksvertegenwoordiger Louis Franck. 's Namiddags voert het toneelgezelschap van de Gentse Vooruit, de Multatulikring, *Het gezin Van Paemel* op met tussen het tweede en derde bedrijf nieuwe redevoeringen van Louis Franck als voorzitter van het Inrichtend Comité, van Edward Anseele als schepen van de stad Gent en van de heer Meyer, secretaris van de Multatulikring. 's Avonds bij het feestmaal nog eens voorzitter Louis Franck, die ook een tekst van Buysse's vriend Maurice Maeterlinck (de Nobelprijswinnaar literatuur in dat jaar) voorlas, van de heer W. Rooseboom, oud gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië, van Camille Lemonnier en van Maurits Sabbe. Op aansteken van René De Clercq wordt ook *De Vlaamse Leeuw* 'gebruld'.

De volgende week, op paaszondag 16 april volgt een soort herneming in Gent, in hoofdzaak een socialistische aangelegenheid. In Gent begon de viering pas 's avonds, met de opvoering van *Het gezin Van Paemel* in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, met tijdens de pauze een feestrede door René De Clercq, gevolgd door een ontvangst van de gevierde in de foyer van de schouwburg door het gemeentebestuur, vertegenwoordigd door de socialistische schepenen Anseele en Lampens en het liberaal gemeenteraadslid De Weert. Burgemeester Braun was daar niet aanwezig, maar was wel Cyriel Buysse komen begroeten in de loge waar hij samen met zijn tante Virginie Loveling en zijn familie tijdens de vertoning had plaatsgenomen. In de foyer dan sprak Gustaaf D'Hondt, die ook bij de viering in Antwerpen was, namens het Inrichtend Comité en 'De Kunstvrienden van het Nederlandsch Tooneel'. Daarop hield schepen Anseele namens de Stad een toespraak waarin hij Buysse met aandrang vraagt op de ingeslagen weg verder te gaan en ondermeer stelt: "Sommigen zeggen: *Zijn typen zijn ruw en zijn*

¹ De heersende moraal had het o.m. zeer moeilijk met lichamelijkheid, het benoemen van de dingen etc. Er werd aanvaarding, gehoorzaamheid en lijdzaamheid gepredikt. Ook in brede kringen van de Vlaamse Beweging had men een idealistisch beeld van het Vlaamse volk. De slogan *zedelijk volk, rein volk* stond echter haaks op de rauwe realiteit, vooral in de verpauperde milieus. Men verwijt *vuilschrijver* Buysse dat hij in de vuiligheid roert. Buysse reageert dat hij slechts de realiteit beschrijft en dat de echte realiteit vaak nóg rauwer is dan zijn boeken. Reeds vóór Cyriel Buysse hadden conservatieve krachten schrik van romans. Zo had op de *Assemblée Générale des Catholiques* van 1864 in Mechelen de Gentse textielbaron Joseph de Hemptinne gezegd dat hij de boeken van Conscience uit de rekken van de katholieke volksbibliotheek had laten verwijderen, omdat hij alleen al de gretigheid waarmee ze werden verslonden bedenkelijk vond: *Wanneer ik het volk belust zie op boeken staat het voor mij vast dat er gevaar is. Want het wil mij voorkomen dat de arbeider minder tevreden zal zijn wanneer hij zich met deze lectuur heeft gevoed.*

² Hoe ideologisch gespannen dergelijke vieringen in die tijd liggen, bewijst ook de Lovelingviering die in 1912 in Gent wordt gehouden. Paul Fredericq, ooit zijn tantes toeverlaat in delicate privé-zaken, werd, om de katholieken niet af te schrikken, niet in het beschermcomité opgenomen. De Clercq is blijkbaar in die tijd zowat voor iedereen bruikbaar. Een verontwaardigde Fredericq schrijft aan zijn vriend Max Rooses: *Over de betooging ter eere van tante Virginie weet ik zoo goed als niets, ik vernam het uit de dagbladen.* Van de jonge organisatoren heeft Fredericq blijkbaar geen hoge dunk: *De inrichters zijn allen jongens van de eerste broek, die niemand geraadpleegd hebben en op den rug van Tante Loveling eene rol willen spelen. (...) Ik heb tante Virginie voorzichtig gewaarschuwd, maar zij is met de zaak gediend, zegt dat men haar te lang doodgezegen heeft, dat zij de jongeren niet beletten kan haar te feesten & patati patata.* De jongeren zijn Richard de Cneudt, Gustaaf D'hondt, Adolf Herckenrath, René De Clercq, Paul Kenis, Jules van Roy en Alfons Sevens. Stuk voor stuk worden ze door Fredericq denigrerend geportretteerd.

taal is grof; maar heeft hij ze aldus gemaakt? Neen, hij heeft ze aldus gevonden. (...) Ga voort, vereenvoudig³ nog uwe taal, maak ze helder als de bron, eenvoudig als het sprookje, aandoenlijk diep als de parabel en in korten tijd is geen werkmanshuis en geen boerenhof waar uwe werken niet gelezen worden. (...) Zij die heden avond uw stuk zoo meesterlijk spelen zijn gewone werkmenschen⁴; de honderden en honderden die bij uw werk en hun spel hebben geweend, gesidderd en in toejuichingen zijn losgebarsten, zijn gewone werklieden. De Arbeid heeft de Kunstenaars begrepen en zich met de Kunst verzoend; de Arbeid is er door verheft en de Kunst heeft er door het element de onsterfelijkheid gevonden.”

Hieronder volgt de integrale tekst van De Clercq's redevoering, in de oorspronkelijke spelling, zoals verschenen in het *Letterkundig Bijblad* van de aprilaflevering 1911 van *De Witte Kaproen* van Alfons Sevens en René De Clercq en overgenomen in *Mededelingen van het Cyriel Buyssegenootschap I*, 1985 p. 92-95.

Redevoering gelezen door dichter René De Clercq bij de huldebetooging Cyriel Buysse in den grooten Schouwburg te Gent, op Paaschdag 1911.

Damen (sic) en Heeren,

Gansch nog onder den indruk der heuglijke viering te Antwerpen, waar de magistraat der stede en het puik der ontwikkelde Vlamingen, eerbiedig en genegen, den machtig-prachtigen kunstenaar, Cyriel Buysse, de hulde brachten van hun blijde bewondering, acht ik het mij eer en het geluk, tegenover den grooten Oostvlaming, in de hoofdstad zijner provincie, de tolk te mogen zijn van de geestdriftig feestende menigte.

Daar is vreugd in mijn hart en hoop voor de toekomst, want hetzelfde Vlaanderen, dat zoo kranig en fier vooruit kan treden voor zijn recht, weet ook zijn meesters, die de klaarste glans zijn van zijn eigen schoonheid, in hun hoogte te herkennen, en warm en innig dankbaar te zijn.

³ Het is duidelijk dat Anseele van kunstenaars verwacht dat de afgeleverde stukken illustratief en/of wervend kunnen zijn voor zijn zaak. Hij rekent duidelijk op de liberale Buysse wat verhalend proza en toneel betreft. Voor poëzie en libretto's rekent hij op De Clercq (zie zijn ontboezemingen over deze laatste in zijn brochure *Vooruit en de Vlaamsche Beweging* van 1913). Het dagblad *Vooruit* besteedt wel duidelijk meer aandacht aan Buysse dan aan De Clercq. Probleem voor Anseele is dat beide literatoren veel beter de mistoestanden van *de buiten* kennen. Geen van beiden kan of durft zich, zoals Zola in *Germinal*, wagen om het leven van het stadsproletariaat in scène te zetten tot frustratie van Anseele. Uiteraard moeten nog volgens hem de stukken toegankelijk en dus begrijpelijk zijn voor de gewone man. Zowel Buysse als De Clercq laten zich het succes bij de socialisten welgevallen maar beiden benadrukken dat ze geen socialistische werken hebben geschreven. Zo ontkent De Clercq ten stelligste in *'De Vlasgaard' twee klassen tegenover mekaar te hebben gesteld*. Volgende opmerking van Buysse over *Het gezin Van Paemel* komt op hetzelfde neer: *U zult zeggen 'Het gezin Van Paemel' is een socialistisch stuk maar ik verzeker u dat het toevallig is en het zou net zo goed kunnen gebeuren dat ik een stuk schreef dat antisocialistisch was. Maar aangezien de mindere klasse mensen zijn die veel onrecht wordt gedaan in de maatschappij, voel ik mij daartoe meer aangetrokken. [...] Ik ken de gehele opkomst van de Gentse socialisten, hun economische en sociale strijd, en ik vind het bewonderenswaardig, ik kan het niet helpen.*

⁴ Het gaat hier natuurlijk over de socialistische Multatulikring die eerder ook o.m. *De Wevers* van Gerhard Hauptmann (De Clercq zou de beroemde Hauptmann tijdens de oorlog nog ontmoeten) en *Puntje* van Herman Heijermans (wiens *Op Hoop van Zegen*, in 1901 uitgegeven bij De Clercq's latere uitgever S.L. Van Looy) in de Minardschouwburg was opgevoerd. Naar verluidt zou Buysse in beide stukken inspiratie hebben gevonden om *Het gezin Van Paemel* te schrijven. *Het Gezin Van Paemel* werd zelf voor de eerste maal in de KNS door de Multatulikring opgevoerd op 23 januari 1903. Het bleek allemaal zo levensecht (vooral de moeilijke rol van moeder Van Paemel gespeeld door de naaister Tercile Coppitters) en confronterend dat het naast de impact op de sociale strijd ook een belangrijke rol speelde in de toneelvernieuwing in Vlaanderen.

Van beide steden uit zal nu de naam van Buysse, moet nu het werk van Buysse, dringen en dragen tot in de nederigste dorpen van het land!

Niet langer zegge men dat men de dooden des te luider prijst om de levenden niet te hooren, niet langer vermoede men dat vrees voor waarheid en afgunst van het groote, leiden tot politiek fluisteren en politieker zwijgen; en heeft het jaren geduurd eer de schoonste verteller na Conscience, sterker en steviger in zijn mannelijken aard, door zijn eigen geliefde volk naar waarde werd geschat - thans wordt de blinddoek van veler oogen weggerukt, en als om strijd looft men den schrijver om zijn stoute scheppingskracht en verbazende vruchtbaarheid.

Zijn vruchtbaarheid: In de vijf en twintig jaren zijner letterkundige loopbaan, heeft Cyriel Buysse ons geleverd een zestigtal werken, waaronder vijf en twintig groote boekdeelen romans, novellen, drama's.

Zijn scheppingskracht: Geen ander kunstenaar hier te lande, verstond het menschen en toestanden zoo te doen worden en spreken dat ze, onuitwischbaar meêvergroeiden en één werden met het onvergeetbaarst bijgeblevene van ons persoonlijke levensondervinding.

Ik vraag het U, Dames en Heeren, zult gij van Paemel, den slaafschen, stijfkoppigen ouderwetschen buitenman, die nauwelijks mort tegen zijn lot, die buigt voor zijn beulen, scheldt op zijn thuis en raast in zijn binnenst omdat het niet gaat met werken totdat men er dood bij valt, zult gij dien arme en zijn miserie niet eeuwig voor de oogen dragen? En bazin van Paemel, dat ingoed mensch, vol liefde voor haar kinderen, vol zachte toewijding jegens den grimmigen zwoeger die ook haar 't leven lastig maakt, die kranke sloor, voor zichzelf tevreden met alles, maar angstig in de ziel voor allen wie haar aan het harte liggen, zult gij dit Vlaamsche moederken ooit nog vergeten? En hun zonen en dochters, die Masco, de paster, de bode, de veldwachter, dat adellijk gemeene en trotsche geboefte, al dat eigenaardig landelijke volk door een eenvoudigen kring van stadsarbeiders hier zoo heerlijk uitgebeeld, staan zij niet voor u zoo werkelijk als de werkelijkheid zelve?

Gewis, hier en elders moet gij 't getuigen deze opvoering is een echt wonder, eervol tegelijk voor de inrichters van het feest, voor de spelers, liefhebbers, ja, maar flink als artisten, eervol vooral voor den schrijver, en beschamend tevens voor de officieele wereld waaruit zijn edel en eerlijk gewrocht zoolang als verderfelijk (sic) werd geweerd.

O de kortzichtigen die hem niet begrepen, of niet wilden begrijpen! Dat hij schilderde, ruw-weg, de ellende, de stoffelijke en zedelijke, van zijn ras, dat was zijn moed; dat hij smaalde op de durflooze vadsigheid van zijn anders zoo duurzame landgenoten, dat was zijn liefde; dat hij de armoede der hutten in rijkdom van schoonheid wist om te keeren, dat was zijn kunst!

Een vriend schreef me: Buysse die prachtkerel wordt aangegrauwd. Doch hij hoefde 't mij niet te schrijven. Ik geloofde 't, ja, ik wist vooraf dat het gebeuren moest!

De menschjes⁵ die lispelen van kunst om de kunst en eigenlijk meenen kunst om niets, waren al te blij dat de letterkunde bleek niets anders meer te leveren dan een fraaibeijlde novellistiek waarin de beschrijving het verhaal verdringt, het decor de handeling, de klank de gedachte - o nieuwe gedachten! roepen ze wel eens, maar met nieuwe vormen zijn ze al overvoldaan - die menschjes dus, die enkele schrijvers overschatten om hun schilderwerk en taal-muziek, en andere waarschuwen als zij meer willen zijn dan toegejuichte zwijgers in woor-

⁵ In deze passage reageert De Clercq zich duidelijk af op de in 1886 in Gent geïnstalleerde Vlaamsche Academie die in feite beslist over het toekennen van de literaire staatsprijzen. Zoals Buysse, Van de Woestijne en vele anderen die niet in het morele (de Academie had enkele passages uit De Clercqs *Vlasgaard* als *minder zedelijk* bestempeld) en politieke profiel van de Academie passen (de prijzen worden alleen aan zuivere katholieken toegekend), voelt De Clercq zich in 1911 gepasseerd voor de vijfjaarlijkse staatsprijs der letteren, die voor de tweede keer naar Stijn Streuvels gaat.

den, zullen natuurlijk een man kleineeren die vertelt zò dat men luistert, die toestanden laat spreken zò dat men iets leert, die in 't verkwezelde Vlaanderen durft jolig te zijn als Jordaens en geweldig als een boschgeus.

Daar hebben we 't: Buysse is uit den booze.

Wie felle oogen heeft en de letterkundige strooming tot op den grond doorziet, beklagt het op den duur dat onze beste dichter een priester was, die niets liefhad dan zijn Leye, zijn land en zijn God! Zeer veel voor hem, maar te weinig voor ons, die 't meest voor menschen staan. Haar uitwaterend tot stilstaande oppervlakkigheid hebben onoorspronkelijken Gezelle's oorspronkelijke kunst als de eenig goede beschouwd, en zonder het te weten of te willen is de brave natuurdichter tot een Voorlooper vernederd van de fijne, brooze, nietszeggende doch alleenzaligmakende reactie. Nergens is die zoo eigenwijs aanmatigend als in hare kritiek.

Voor Buysse met zijn krachtig voorkomen, al vuur en drift, zijn open blik en luide woord; voor Buysse die den buiten kent en echt te zien geeft, niet alleen om lucht, veld, beek en boom, maar om zijn venten en deernen, snaaksche kapoens en eigenzinnige oudjes, om fierheid in kortwoonsten en gemeenheid op kasteelen, om armoede hier en geilheid daar, om schijnheiligheid bij velen, verdrukking en verdrukten overal, voor Buysse die alles laat opgaan in ware daân en doening, en het gansche omvat in den goudgloei van zijn eigen overmoedig luidruchtig lachend leven - voor dien, waarachtig, was in ons genieperige parochielitteratuur geen plaats, tenzij in den donkeren schandhoek.

Daaruit thans voeren wij hem triomfantelijk, hem huldigend, dankbaar, in het volste licht. Dat de sterke er soms onbarmhartig en onbesuisd op lossloeg, en het aleens Vlaanderen in 't algemeen liet ontgelden waar slechts enkelen een kastijding verdienden⁶, kunnen wij hem zoo kwalijk niet nemen: hij was immers een langmiskende, een eerstverongelijkte, en bovendien, wie niet straft, bemint niet.

Wij hebben het ook gedaan.

Ging Buysse te ver, hij heeft het ridderlijk erkend, en niemand heeft het recht hem den eersten steen te werpen, vooral niet in een wereld, sterk voorzeker door de taatheid der oudere strijders, maar sterker nog door den terugkeer van velen waarvan de laatste wellicht de eerste worden.

Dit is mijn overtuiging: Buysse's temperament is door en door Vlaamsch. Geen schrijver hier is zoo episch-breed aangelegd als hij. Geen is zoo stout, zoo vrij, zoo lees- en genietbaar, zoo levend belevend. Ons Vlamingen zij dit overschot van reden om hem hoog en lief te houden, en te verdedigen tegen wie ook.

Dames en Heeren,

Ik meen ook uw hulde aan Vlaanderens gevierden kunstenaar te mogen samenvatten in dezen mijn hartewensch: Leve Cyriel Buysse en bloeie voort zijn werk tot heil van het Vlaamsche Volk!

Samenstelling: Joost Vandommele, december 2007.

⁶ De Clercq refereert hier aan de rel rond Buysse's venijnig artikel *Flamingantisme en flaminganten* in *De Amsterdammer* van 17 januari 1897 waarin Buysse o.m. vanuit frustratie op zijn miskennis op een ongenueanceerde en impulsieve wijze de hele Vlaamse Beweging en meteen alles wat hem in Vlaanderen tegenstaat, de mantel uitveegt. Hoewel hij zich een vijftal jaren later bij een aantal gelegenheden uitdrukkelijk distantieert van zijn ongenueanceerde uitspraken uit 1897, zal hij er de rest van zijn leven mee worden achtervolgd door iedereen die hem wil discrediteren. Zelfs na zijn dood worden ze nog jaren misbruikt om hem te brandmerken als een onverbeterlijke Vlaamshater. Ook over de rol van Buysse bij de Association Flamande pour la Vulgarisation de la langue Française in diezelfde periode, veegt De Clercq de spons.